

Харковина О.Г.,
аспірант кафедри економіки, обліку та аудиту,
Європейський університет

ПІДХОДИ ДО ФОРМУВАННЯ ОРГАНІЗАЦІЙНО-ЕКОНОМІЧНОГО МЕХАНІЗМУ УПРАВЛІННЯ ІНТЕЛЕКТУАЛЬНИМ КАПІТАЛОМ ПІДПРИЄМСТВА

Анотація. У статті розглянуто підходи до трактування категорій «організаційно-економічний механізм», «організаційно-економічний механізм управління інтелектуальним капіталом». Також визначені складові та алгоритм реалізації організаційно-економічного механізму управління інтелектуальним капіталом на підприємстві.

Ключові слова: інтелектуальний капітал, управління інтелектуальним капіталом, організаційно-економічний механізм, підходи до формування організаційно-економічного механізму управління інтелектуальним капіталом підприємства.

Постановка проблеми у загальному вигляді та її зв'язок з важливими науковими чи практичними завданнями. З огляду на сучасні суспільні тенденції, які відображають економічну та політичну кризи в країні, вітчизняні підприємства перебувають в умовах негативного впливу зовнішнього середовища. Кожне підприємство повинно швидко адаптуватися до змін, які несе зовнішнє середовище, при цьому повною мірою використовувати власний інтелектуальний капітал та наявні ресурси.

Для планомірного нарощування інтелектуального капіталу підприємства та збільшення об'єктів інтелектуальної власності у структурі капіталу підприємства необхідно здійснювати ефективне його управління. З метою дотримання принципу системності по відношенню до управлінських дій на рівні господарювання підприємства необхідно впроваджувати організаційно-економічний механізм управління інтелектуальним капіталом.

Аналіз останніх досліджень і публікацій з даної теми, виділення не вирішених раніше частин загальної проблеми, котрим присвячується означена стаття. Даній проблематиці присвячено значну кількість наукових праць. Зокрема, питання організаційно-економічного механізму управління займалися такі вчені, як І. Бєлая, Г. Козаченко, В. Кушнірук, Ю. Лисенко, Ю. Лузан, В. Федорович, І. Фесенко, Х. Черевко, С. Щєглюк та ін. Проблеми визначення організаційно-економічного механізму управління інтелектуальним капіталом були висвітлені у працях О. Кєндєхова, О. Мірошніченко, О.В. Савченко, В.П. Соловійов, С. Щєглюк, О. Чала та ін.

Проте з аналізу літературних джерел можна зробити висновок, що недостатньо вивчені підходи до формування організаційно-економічного механізму управління інтелектуальним капіталом підприємства та алгоритму його реалізації. Тому виникає завдання для подальшого дослідження цього аспекту.

Метою статті є удосконалення підходів до формування організаційно-економічного механізму управління інтелектуальним капіталом підприємства та алгоритму його реалізації.

Виклад основного матеріалу дослідження з повним обґрунтуванням отриманих наукових результатів. Численні наукові дослідження підтверджують, що саме здатність

країни до технологічних змін, спроможність суспільства опанувати знання є визначальною ознакою його спроможності до соціально-економічного добробуту на основі інноваційного піднесення. Також, як свідчать дослідження наукових джерел і практика господарювання, незважаючи на порівняно широку вживаність терміну «організаційно-економічний механізм», існує проблема щодо формування дієвого та універсального способу його стимулювання. Тому на основі аналізу та конкретизації елементів спробуємо з'ясувати зміст категорії організаційно-економічного механізму [13].

Для розуміння підходів до формування організаційно-економічного механізму управління інтелектуальним капіталом підприємства варто розглянути сутність категорій «організаційно-економічний механізм», «організаційно-економічний механізм управління інтелектуальним капіталом». Зміст даних категорій не має єдиного трактування.

Для глибшого розуміння потрібно навести змістові характеристики категорії «організаційно-економічний механізм». За твердженням вченого О. Савченко, організаційно-економічний механізм є частиною системи господарювання в конкретний період розвитку національного господарства будь-якої країни та являє сукупність двох різнорідних, але взаємопов'язаних складових – організаційної складової та економічного компонента [8].

Організаційно-економічний механізм, на думку вченого Г. Козаченко, являє собою управління, що представляє сукупність управлінських елементів і способів їх організаційної, інформаційної, мотиваційної та правової підтримки, шляхом використання яких, з урахуванням особливостей діяльності підприємства, забезпечується досягнення певної мети [3, с. 27].

На думку І. Білої, організаційно-економічний механізм – це система формування цілей та стимулів, що дозволяють перетворювати у процесі трудової діяльності динаміку матеріальних та духовних потреб суспільства у динаміку засобів виробництва та кінцевих результатів виробництва, які спрямовані на повне та ефективне задоволення цих потреб [1, с. 8].

Група вчених – В. Кушнірук, О. Єрмаков, О. Шебаніна – вважають, що організаційно-економічний механізм – це система організаційних та економічних форм і методів ведення господарства, що спонукає до підвищення ефективності функціонування виробничих систем та спрямована на свідоме використання економічних законів і досягнення поставлених стратегічних цілей суб'єктами підприємницької діяльності [7, с. 9].

У своїх працях Ю. Лузан висвітлює організаційно-економічний механізм як спосіб забезпечення реалізації вимог об'єктивних законів у процесі суб'єктивної людської діяльності (охоплює широкі надбудовні відносини (політичні, ідеологічні, морально-етичні, правові тощо), що активно впливають на базис) [5, с. 3].

Отже, з вищенаведеного можливо зробити висновок, що у більшості випадків організаційно-економічний механізм розглядають з позиції системи, що не може існувати в замк-

неному просторі на рівні окремого суб'єкту господарювання. Для організаційно-економічного механізму характерні відкритість та динамічність. Ці характеристики відображують можливість реакції механізму на вплив внутрішніх і зовнішніх факторів, тому що і підприємство, і його діяльність можуть змінюватися залежно від різних факторів впливу. Варто зазначити, що термін «організаційно-економічного механізму», широко використовують щодо різних сфер господарювання та різних проблем.

З приводу мети існування організаційно-економічного механізму на підприємстві варто сказати, що вчені виділяють організаційно-економічний механізм управління та організаційно-економічний механізм розвитку. При цьому останні все ж таки розкривають з позиції управління. Тому варто зупинитися на визначенні характеристик організаційно-економічного механізму по відношенню до системи управління підприємства.

Необхідно сказати, що будь-який механізм управління розглядають як складову частину системи управління, що забезпечує дієвий вплив на фактори, стан яких обумовлює результат діяльності об'єкта управління [4, с. 86].

У своїх роботах В. Федорович дає визначення організаційно-економічного механізму управління як різноманітної ієрархічної системи основних взаємозв'язаних між собою елементів та їх типових груп (суб'єктів, об'єктів, принципів, методів й інструментів і тому подібне), а також способів їх взаємодії, включаючи інтеграцію і дезінтеграцію, в ході і під впливом яких гармонізуються економічні стосунки (інтереси) держави, власників (учасників і акціонерів), кредиторів і персоналу, включаючи представників вищого менеджменту корпорації, і суспільства [9, с. 45].

На думку вченого Х. Черевко, різноманітні трактування поняття організаційно-економічного механізму управління дають змогу виділити два основні підходи дослідників до його визначення: 1) організаційно-економічний механізм як сукупність управлінських методів та інструментів; 2) організаційно-економічний механізм як система управління. Відповідно до першого підходу дається досить широке трактування організаційно-економічному механізму, вважаючи його сукупністю різноманітних процесів, послідовностей стану або частин деякої системи, порядку визначення економічної діяльності. Відповідно до другого підходу організаційно-економічний механізм виступає як система управління. У цьому випадку системний підхід до формулювання самого механізму розкривається і конкретизується за допомогою організаційної та економічної складових. Однак розгляд їх виключно як «елементів впливу» на управлінський процес не видається аргументованим. З цього формулювання випливає, що механізм управління є фактором впливу на процес управління [12, с. 60].

Коли мова йде про організаційно-економічний механізм управління будь-якої сфери діяльності підприємства, економічна складова цього механізму буде полягати не тільки у методах, але й у цілях його функціонування. Економічна складова відповідає за фінансове забезпечення, сприяє розвитку трудових ресурсів і нарощуванню інтелектуального потенціалу, а також здійснює контроль і оцінку ефективності діяльності. Відповідно організаційна складова наповнюється більш широким змістом як організація економічних цілей взагалі, а не обмежується тільки організаційними методами управління, тобто вона містить у собі й організаційно-структурні, і соціально-психологічні, й адміністративні аспекти. Організаційна складова механізму управління передбачає виконання таких функцій як вибір і обґрунтування методів організації і регулювання діяльності,

а також впровадження прогресивних форм організації праці і ефективної системи її мотивації [10, с. 141].

На нашу думку, організаційно-економічний механізм варто розглядати крізь призму системного підходу, в якому будуть розкриватися та враховуватися усі організаційні та економічні складові з метою створення більш якісного та ефективного управління.

Тепер необхідно зробити аналіз визначення організаційно-економічного механізму управління інтелектуальним капіталом підприємства.

На думку О.В. Кендюхова, організаційно-економічний механізм управління інтелектуальним капіталом підприємства являє собою саморегулюючу систему елементів та об'єктів управління (типів і видів інтелектуального капіталу), у якій відбувається цілеспрямоване перетворення впливу елементів управління на необхідний стан або реакцію інтелектуального капіталу і яка має вхідні впливи у формі зовнішніх вимог і вихідну реакцію у вигляді результатів використання і відтворення інтелектуального капіталу [2, с. 10].

Науковець О. Чала розглядає організаційно-економічний механізм управління інтелектуальним капіталом підприємства з позиції саморегулюючої системи, яка відрізняється від існуючих наявністю рівнів стратегічного та оперативного управління [11].

Науковці О. Мірошніченко та В. Карюк вважають, що усі елементи організаційно-економічного механізму управління інноваційної діяльності підприємств можна об'єднати у три блоки.

Перший – теоретичні і методологічні основи інновацій, узгодження стратегії розвитку промислового виробництва і інноваційної діяльності на підприємстві згідно наявного інноваційного потенціалу та оцінка сучасного стану промислового виробництва.

Другий блок – відображає елементи механізму регулювання інноваційної діяльності, а також реформування промислових підприємств (або виробничого процесу) як основної передумови сприйняття інноваційних процесів у на підприємстві та, зокрема, у виробничій діяльності.

Третій блок – основні напрямки активізації інноваційної діяльності підприємства. У сукупності усі три блоки складають систему елементів організаційно-економічного механізму, які повинні забезпечити взаємне поєднання інноваційного процесу в напрямі розробки та впровадження науково-технологічних інновацій у системі промислового виробництва.

Впровадження побудованих за такою схемою організаційно-економічних механізмів управління інноваційної діяльності вітчизняних підприємств у кінцевому підсумку повинно призвести до забезпечення стабільності економічного розвитку як на рівні галузі, так і на рівні країни [6].

На нашу думку, організаційно-економічний механізм управління інтелектуальним капіталом підприємства – це система у складі якої є організаційний (заходи з організації, управління, зміни в організаційній структурі) та економічний блоки (аналіз, контроль та оцінка діяльності), а також цілі, функції, методи, структури, суб'єкти та об'єкти управління. У загальному вигляді цей механізм може бути поданий як сукупність окремих блоків, що утворюють систему функціональних зв'язків між об'єктами, суб'єктами, засобами, методами та іншими складовими діяльності і можуть використовуватися для досягнення покращення стану інтелектуального капіталу підприємства, як його стратегічної цілі. Першим етапом буде формування цілі розробки організаційно-економічного механізму. Ціллю може виступати: нарощування інтелектуального капіталу підприєм-

ства та збільшення об'єктів інтелектуальної власності у структурі капіталу підприємства в умовах кризи. Далі розробляється підґрунтя механізму, а саме методичні та теоретичні підходи і концептуальні положення.

Окремо необхідно розробити принципи функціонування та інструменти реалізації (методичний базис). Він може складатися із методик аналізу, моніторингу, методів оцінки, моделей. У подальшому необхідні важелі забезпечення механізму та розрахунків результату реалізації. Окрім визначення елементів організаційно-економічного механізму управління інтелектуальним капіталом підприємства необхідно розробити алгоритм його реалізації. Адже етап впровадження механізму визначає ефективність його дії. У загальному вигляді алгоритм реалізації організаційно-економічного механізму управління інтелектуальним капіталом подано на рисунку 1.

Використання запропонованого алгоритму реалізації організаційно-економічного механізму управління інтелектуальним капіталом створить основу для забезпечення високих темпів нарощування ресурсного потенціалу підприємства, дозволить підприємству в повному обсязі реалізувати його цілі та задачі, зокрема щодо ефективного використання інтелектуального капіталу. Враховуючи наведене та умови невизначеності, характерні для зовнішнього середовища для вітчизняних підприємств, доцільно дотримуватися кожного етапу наведеного алгоритму реалізації організаційно-економічного механізму управління інтелектуальним капіталом підприємства для отримання ефекту у вигляді досягнення стратегічної мети.

Висновки з дослідження і перспективи подальших пошуків у даному науковому напрямі. Категорія «організаційно-економічний механізм» залишається предметом дискусії науковців. Різноманітність підходів до визначення цієї категорії обумовлює наявність великої кількості наукових праць за цією тематикою. Проте, на нашу думку, трактувати категорію організаційно-економічного механізму управління інтелектуальним капіталом підприємства необхідно як систему у складі якої є організаційний (заходи з організації, управління, зміни в організаційній структурі) та економічний блоки (аналіз, контроль та оцінка діяльності), а також цілі, функції, методи, структури, суб'єкти та об'єкти управління. У загальному вигляді, який може бути поданий як сукупність окремих блоків, що утворюють систему функціональних зв'язків між об'єктами, суб'єктами, засобами, методами та іншими складовими діяльності і може використовуватися для досягнення покращення стану інтелектуального капіталу підприємства як його стратегічної цілі. Наведений алгоритм реалізації організаційно-економічного механізму управління інтелектуальним капіталом підприємства орієнтований на посилення ролі стратегічного підходу та базується на ринковому, державному нормативно-правовому та внутрішньому механізмах регулювання діяльності щодо формування та використання інтелектуальних ресурсів підприємств.

Рис. 1. Алгоритм реалізації організаційно-економічного механізму управління інтелектуальним капіталом на підприємстві

Джерело: дослідження автора

Література:

1. Беляя И.П. Концептуальная модель организационно-экономического механизма управления гибкостью производственных систем / И.П. Беляя, П.В. Егоров // Вісник Донецького університету / Серія В: Економіка і право. – Донецьк : ДонУ, 2004. – № 2. – С. 7-16.
2. Кендюхов О.В. організаційно-економічний механізм управління інтелектуальним капіталом підприємства : автореф. дис. ... канд. екон. наук. – 08.00.04 / О.В. Кендюхов. – Донецьк, 2007. – 33 с.
3. Козаченко Г.В. Організаційно-економічний механізм як інструмент управління підприємством / Г.В. Козаченко // Економіка. Менеджмент. Підприємство. – 2003. – № 11. – С. 27-38.
4. Лисенко Ю.О. Організаційно-економічний механізм управління підприємством / Ю. Лисенко, П. Єгоров // Економіка України. – 1997. – № 1. – С. 86-87.
5. Лузан Ю.П. Організаційно-економічний механізм забезпечення розвитку агропромислового виробництва України: теоретично-методологічний аспект / Ю.П. Лузан // Економіка АПК. – 2011. – № 2. – С. 3-12.
6. Мірошніченко О.Ю., Карюк В.І. Етапи формування організаційно-економічного механізму інноваційної діяльності підприємств / О.Ю. Мірошніченко, В.І. Карюк // Електронне наукове фахове

- видання «Ефективна економіка». – 2012. – № 2 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=932>.
7. Організаційно-економічний механізм ефективного ведення садівництва в аграрних підприємствах регіону : монографія / В.С. Кушнірук, О.Ю. Єрмаков, О.В. Шибаніна ; за ред. проф. О.Ю. Єрмакова. – Миколаїв : МДАУ, 2009. – 232 с.
 8. Савченко О.В., Соловійов В.П. Сутність та складові організаційно-економічного механізму стимулювання інноваційної діяльності на підприємстві / О.В. Савченко, В.П. Соловійов // Електронне наукове фахове видання «Ефективна економіка». – 2013. – № 12 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=2635>.
 9. Федорович В.О. Состав и структура организационно-экономического механизма управления собственностью крупных промышленных корпоративных образований / В.О. Федорович // Сибирская финансовая школа. – 2006. – № 2. – С. 45-54.
 10. Фесенко І.А. Організаційно-економічний механізм управління ресурсним потенціалом вугледобувних підприємств / І.А. Фесенко // Вісник економічної науки України. – 2010. – № 1. – С. 138-142 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://dspace.nbu.gov.ua/bitstream/handle/123456789/45451/28Fesenko.pdf?sequence=1>.
 11. Чала О. організаційно-економічний механізм управління інтелектуальним капіталом підприємства / О.В. Чала // Електронне наукове фахове видання «Ефективна економіка». – 2012. – № 12 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=1678>.
 12. Черевко Х. Теоретичні аспекти організаційно-економічного механізму управління діяльністю страхових організацій / Черевко Х.Л. // Вісник Львівського політехнічного університету. – 2012. – С. 57-65 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://ena.lp.edu.ua:8080/bitstream/ntb/17266/1/10-57-65.pdf>.
 13. Щеглюк С.Д. Механізми стимулювання інноваційної діяльності і концентрації ресурсів економіки регіону [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://archive.nbu.gov.ua/portal/Soc_Gum/Vchnu_ekon/2009_5_1/087-093.pdf.
- Харковина А.Г. Подходы к формированию организационно-экономического механизма управления интеллектуальным капиталом предприятия**
Аннотация. В статье рассмотрены подходы к трактовке категорий «организационно-экономический механизм», «организационно-экономический механизм управления интеллектуальным капиталом». Также определены составляющие и алгоритм реализации организационно-экономического механизма управления интеллектуальным капиталом на предприятии.
Ключевые слова: интеллектуальный капитал, управления интеллектуальным капиталом, организационно-экономический механизм, подходы к формированию организационно-экономического механизма управления интеллектуальным капиталом предприятия.
- Kharkovyna O.H. Approaches to formation of organizational and economic mechanism of intellectual capital management enterprises**
Summary. The article describes categories interpretation approaches «Economic management mechanism», «intellectual capital economic management mechanism». It also identifies constituents and algorithm for intellectual capital of the enterprise economic management mechanism realization.
Keywords: intellectual capital, intellectual capital management, organizational and economic mechanism, approaches to formation of organizational and economic mechanism of intellectual capital company.